

СРПСКА ИСТОРИОГРАФИЈА О УНИЈАЊЕЊУ СРБА У СЕДАМНАЕСТОМ ВЕКУ

Сажетак: Унија цркава постала је предмет интересовања различитих научних дисциплина посебно историје, одмах након Велике шизме или Раскола, 1054. године. Међутим, на основу прегледа литературе дошло се до сазнања да је мало публикованих радова посвећено унијањењу Срба који су живели на територији Османског царства у седамнаестом веку. И поред доступности извора, српска историографија се углавном бавила унијањењем Срба у средњем веку или унијањењем Срба који су живели северно од Саве и Дунава. Циљ рада је да пружи увид у достигнућа домаће историографије на тему унијањења у седамнаестом веку и да укаже на потребу темељнијег истраживања ове теме.

Кључне речи: унија, унијањење, Конгрегација за пропаганду вере, српска историографија

1. Увод

Унијањење Срба, и поред тога што у научној јавности, али и међу лаицима изазива велико интересовање, у српској историографији није довољно истражено. Постоји више разлога недовољног бављења проблемом унијањења од којих нам се најзначајнијим чине: државна политика бивше СФРЈ која је дуго потискивала овај проблем, опречна мишљења о самом процесу међу римокатолицима¹ и православцима и недовољно изучавање објављене грађе архива Конгрегације за пропаганду вере и Тајног Ватиканског архива.

Све до почетка деведесетих година прошлог века, тачније до распада државне заједнице у којој су Срби и Хрвати чинили већинско становништво, готово се није писало о процесу унијањења. Тек је неколико страна капиталних

¹ Придев „католички“ (од грчке речи *katholikos*, општеважећи, свеобухватни, универзални) први пут је употребио Игњатије Антиохијски (107) и под њим је означавао Васељенску цркву. Међутим, овај појам се од давнина везивао за Западну цркву, иако га Исток никада није одбацио. Од XVI века, појам „римокатолички“ означавао је религиозно тело које признаје папу као поглавара читаве цркве, са седиштем у Риму као центром црквене заједнице. Иако је на основу ранијег написаног Католичка црква синоним за Васељенску цркву, када се спомене или када се пише о њој, углавном се мисли на Римокатоличку цркву (S. Barišić, *Katolička crkva u Srbiji i Beogradu*, Religija i tolerancija 6 (2006) 163).

историографских дела попут *Историје српског народа*² и *Историје српске православне цркве*³ Ђоке Слијепчевића посвећено овом проблему.

Процес унијаћења у српским земљама отпочео је одмах након Велике шизме или Раскола 1054. године и изазвао је од самог почетка пажњу, духовних и световних поглавара нашег народа. Ипак, на основу прегледа литературе дошло се до сазнања да је мало публикованих радова посвећено унијаћењу Срба у седамнаестом веку. У раду после осврта на процес унијаћења, указујемо на најзначајнија дела у којима се разматра овај процес.

2. Унијаћење у српској историографији

2.1. О унијаћењу

Одмах после Раскола хришћанске цркве, у оквиру римокатоличке цркве присутна су видљива настојања да се потчине православни верници Риму, тачније папи. Ова настојања прикривена су римокатоличком идеологијом, у којој се отворено не говори о потчињавању православаца, већ о уједињењу хришћана. Потенцирање на уједињењу допринело је да покрет добије назив унија⁴, унијатство, унијатска црква.

Појмови унија, унијатство, унијатска црква се користе да би се њима означили православни хришћани који су потпали под власт папе и који проповедају учење, укључујући и филиокве Римокатоличке цркве, односно прихватају папски примат и у заједници су са Римом. Званично, римокатолици називају унијате „грко-католицима“ или „католицима источног обреда“.⁵

О процесу унијаћења постоје супротна гледишта међу римокатолицима и православцима. Док римоцентрични кругови представљају унију као корак ка уједињењу хришћанског Истока и Запада, за православно становништво она углавном има негативну конотацију. Ово не би требало да чуди јер се унијаћење у Србији углавном везује за дешавања у двадесетом веку и рад загребачког надбискупа Алојзија Степинца који је на простору Независне Државе Хрватске током Другог светског рата, насилно покрестио преко 250.000 православних верника.⁶ Како би се процеси присилног превођења православног становништва у римокатоличку веру приказали у бољем светлу, велики број, пре свега про-

² *Историја српског народа 3, Том 2*, Београд 1994, 7–86 (Р. Самарџић).

³ Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве, књ. 1. Од покритавања Срба до краја XVIII века*, Београд, 1991.

⁴ Унија, од латинског *unio*, јединство.

⁵ Видети шире: З. Милошевић, *Унија и православни Словени*, Унија. Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, Београд 2005, 7–26 и *Enciklopedija živih religija*, Београд 1992, 760.

⁶ А. Левтић, *О унијаћењу на територији Српске православне цркве, Теолошки погледи*, версконаучни часопис 1–4 (1991), 145.

унијатских историчара, попут Јанка Шимрака⁷ приказује Унију као добровољни прелазак православних верника под окриље римокатоличке цркве.

Међутим, у готово свим релевантним лексиконима српског и хрватског говорног подручја при одређењу појма указује се да процес унијаћења није био добровољан, већ да се одвијао под притиском. У *Рјечнику страних ријечи израза и кратица* Братољуб Клаић пише да су унијати „припадници гркокатоличке цркве, тј. некадашњи православци који су се под политичким притиском 'сјединили' с римокатоличком црквом“.⁸ Слично Клаићу, Милан Вујаклија у *Лексикону страних речи и израза* наводи да су унијати „православни који су се под политичким притиском 'поново сјединили' са римокатоличком црквом тако што су признали власт папину и догму филиоква...“.⁹ Пошавши од оваког одређења појма, многи сматрају, попут Зорана Милошевића да процес унијаћења доприноси и губљењу културног и националног идентитета. У том смислу, Милошевић пише: „Нема народа који је примио унију да је учини значајна културна достигнућа. Напротив, унија је обично сузбијала народну културу и наметала латинску (језик, писмо, обичаје, начин градње цркава...). У том смислу, условно речено, деструкција је била испред конструкције“.¹⁰

2.2. О унијаћењу Срба у седамнаестом веку

Током седамнаестог века српски народ живео је на подручјима Османског царства, Хабзбуршке монархије и Млетачке републике. Зато, када се говори о унијаћењу Срба треба раздвојити простор јужно и северно од Саве и Дунава. Наиме, на подручју Османског царства, Османлије се нису превише занимали за теолошке расправе између самих хришћана и трудиле су се да извуку што већу личну корист из њихових сталних размирица. Османлије нису подржавале унијатске мисионаре, који лишени помоћи централне управе на тлу османског царства нису остварили већи успех, па самим тим нису оставили ни већи историјски траг.

Притисак римокатоличких мисионара на православно становништво појачан је након што је папа Гргур XIII 1577. односно 1580. године у Риму основао *Collegium Graecum* и *Collegium Illyricum*. Основни циљ ових колегијума био је да њихови ученици, након завршетка школовања, постану главни носиоци римокатоличких идеја у свом народу. Тешка финансијска ситуација у којој су се колегијуми налазили, као и жеља да се прође што јефтиније при образовању младића са Балкана, допринели су да свршени питомци ових школа не постигну запаженије успехе. Паралелно са радом и активношћу колегијума, прозелитска активност Римске курије настављена је и појачана након Тридент-

⁷ Ј. Шимрак, *Павао Зорчић, марчански владика*, Загреб 1933.

⁸ В. Клаић, *Рјечник страних ријечи и израза*, Загреб 1968.

⁹ М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд 2004.

¹⁰ З. Милошевић, нав. дело, 18.

ског концила (1545–1563),¹¹ чији је основни циљ био да се стане на пут даљем ширењу реформације на Западу. План курије био је да све већи губитак верника на западу, који је подразумевао и губитак финансијских средстава која су верници плаћали цркви, надомести преобраћењем православних верника на истоку Европе, где су хришћани остављени без заштите својих средњовековних држава били лака мета за преобраћење.

Како би био сигуран да ће се одлуке Тридентског концила извршавати, папа Пије IV је 2. августа 1564. године основао Конгрегацију концила (*Congregazione del Concilio*). Убрзо су овлашћења Конгрегације порасла, па у време папе Пија V (1566–1572), Конгрегација има власт да тумачи концилске одлуке – што је у почетку било у личној надлежности папе и да решава спорна питања која су произишла у односу на њих. Сикст V (1585–1590) је у Конституцији *Immensa aeterni* од 22. јануара 1588. године потврдио и консолидовао Конгрегацију концила. Признао јој је легитимитет и поверио власт да тумачи одлуке Тридентског концила (изузимајући одлуке које се односе на догме вере) и да проверава и одобрава одлуке провинцијских синода, да прегледа бискупске релације (извештаје) о стању у њиховим бискупијама.¹²

Папа Гргур XV (1621–1623) је 22. јуна 1622. године булом „*Inscrutabili divinae providentiae*“ основао Конгрегацију за пропаганду вере (*Congregatio de propaganda fide*) или скраћено „Пропаганду“. Све што се односило на мисионарску делатност Конгрегације концила, прешло је у надлежност новоосноване Конгрегације.¹³ Основни задаци Конгрегације за пропаганду вере били су да ради на спровођењу уније међу православцима, да враћа протестанте у крило римокатоличке цркве и шири римокатолицизам међу нехришћанима.¹⁴ Конгрегација је имала свој архив, тако да су о њеној активности на подручју Османског царства остали писани подаци.

Незаобилазно дело које се бави односом Римске курије према балканским народима јесте монографија Јована Радонића *Римска курија и јужнословенске земље: од XVI до XIX века*.¹⁵ Радонић је обрадио готово све значајније покушаје унијаћења, а ми ћемо споменути само неке од њих, који су се десили у седамнаестом веку. У првом делу књиге Радонић се осврнуо на оснивање Конгрегације за пропаганду вере, њену организацију и рад њених мисионара на Балкану. Посебан акценат стављен је на рад апостолског визитатора (касније и барског надбискупа) Петра Мазарекија, који је 1623–1624. године извршио своју прву

¹¹ О Тридентском концилу видети више: Ж. Делимо, *Католицизам између Лутера и Волтера*, Сремски Карловци 1993; Ј. Поповић, *Црквена историја са црквеностатичким додатком*, Књ. 2, (од 1054 до 1912.), Нови Сад 1995; John W. O'Malley: *Trent: What Happened at the Council*, Cambridge (Massachusetts), The Belknap Press of Harvard University Press 2013, H.Jedin, *Konziliengeschichte*, Freiburg im Breisgau 1959.

¹² М. Јачов, *Списи тајног Ватиканског архива XVI–XVII века*, Београд 1983, IX.

¹³ М. Ђорђевић, Извештај апостолског визитатора Петра Мазарекија о Србији (1623–1624), *Браничевски гласник* 6 (2008), 44.

¹⁴ М. Јачов, *Списи конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима, 1622–1644*, Београд 1986, X.

¹⁵ Ј. Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље: од XV до XIX века*, Београд 1950.

канонску визитацију Угарске, Босне, Србије и Бугарске. Доста пажње посветио је и раду мисионара фране Леонардија, који је у време патријарха Пајсија (1644–1647) успео да придобије за унију цетињског митрополита Мардарија и његовог архиђакона Висариона. Један од значајнијих доприноса Радонићевог писања је и разоткривање сабора у Морачи који је наводно одржан 1654. године. Јован Радонић је доказао да је сабор измислио Павлин Демски и да је цела „прича“ око унијаћења изведена без знања патријарха Гаврила Рајића, митрополита Василија Јовановића Острошког и митрополита ваљевско-ужичког Јефтимија, што је било у супротности са тврдњама Павлина Демског. Иако објављена сада већ давне 1950. године, књига је до данас остала најсвеобухватније и најчешће цитирано дело, што говори о неоспорном квалитету Радонићевог писања и истраживања, али и о својеврсном проблему српске историографије, чији истраживачи нису посвећивали довољно пажње овом периоду.

У последње време, млађи истраживачи овом периоду и проблему поклањају све већу пажњу. Катарина Митровић у радовима „О делатности смедеревског-београдског администратора Петра Катића (1625–1621), Алберта Ренђића (1625–1629) и Петра Мазарекија (1631–1634)“ и „Сремски викар Лука Наталис (1681–1720)“¹⁶, као и Милош Ђорђевић у чланку „Извештај апостолског визитатора Петра Мазарекија о Србији (1623–1624)“¹⁷ анализирају извештаје апостолских визитатора који су обилазили балканско полуострво у седамнаестом веку. Значај ових извештаја је велики за расветљавање прилика у овом периоду на Балкану, јер садрже податке не само о црквеним, већ и о демографским, културним и економским приликама.

За црквену историју од значаја је тротомно дело Зорана М. Јовановића штампано као прилог обележавању 85-годишњице поновног успостављања Београдске надбискупије *Београдска римокатоличка (над)бискупија њени натпастери и цркве кроз епохе*, а за нас други том који обрађује период од 1521. године па све до краја осамнаестог века. Јовановић, на преко 900 страница приказује историју београдске надбискупије, међутим, вешто избегава питања која би изазвала опречна мишљења о унијаћењу код римокатолика и православца.¹⁸

Положај Срба у Османлијском царству битно се разликује од положаја у Хабзбуршкој монархији, а разликује се и однос Османлија и Хабзбурговаца према покрштавању православца. Монархија је у мирнодопском периоду допуштала притисак на православно становништво. Насупрот томе, у случајевима непосредне спољне опасности трудила се да обезбеди поштовање права и привилегија које су Срби имали. Као резултат заједничког деловања мисионара и државне администрације у Хабзбуршкој монархији долази до стварања Марчанске уније и уније у

¹⁶ К. Митровић, О делатности смедеревско-београдских администратора епископа Петра Катића (1625–1621), Алберта Ренђића (1625–1629) и Петра Мазарекија (1631–1634), *Зборник радова*, (Свеске, 6), 2008, стр. 221–234; и Сремски викар Лука Наталис (1681–1720), *Београдски историјски гласник*, 2011.

¹⁷ М. Ђорђевић, нав. дело.

¹⁸ Z. M. Jovanović, *Beogradska rimokatolička (nad)biskupija, njeni natpastiri i crkve kroz epohe*, *Књ.2. Од 1521. године до освита новог доба*, Београд 2011.

Жумбреку. О унијаћењу Срба који су живели северно од Саве и Дунава више се писало и биле су предмет студиознијег истраживања у српској историографији.

Срби су масовније кренули да насељавају „вретанијску“ област након што је 1578. године дабробосански митрополит Гаврило Аврамовић, са групом калуђера пребегао у ове крајеве, где је основао и манастир Марчу код Иванић-града у близини Загреба. Симеон Вретанијски постављен је за епископа ове епархије 1609. године. Због великог притиска хрватске црквене и световне властеле, а у жељи да заштити своју паству, Симеон Вретанијски је уз посредовање Мартина Дубравића (особе српског порекла, који је уз заузимање љубљанског бискупа Томе Хрена постао парох Иванић-града) ступио у везу најпре са папским нунцијем у Грацу, Петром Антонијем, а преко њега и са римским папом Павлом V. Епископ Симеон посетио је Рим 1611. године где је сем признања папског примата, можда прихватио и Фирентинску унију. Ипак, задржао је словенски језик, православне обреде у цркви, као и стари јулијански календар. Међутим, није прекидао везу са Пећком патријаршијом, а није постао ни викар загребачког бискупа. Овакав полуунијатски став српских епископа трајао је све до 1670. године када је доведен унијатски епископ Павле Зорчић. Сви марчански монаси који су се противили унији, ухапшени су 1672. године и оковани упућени на Малту, на доживотну робију, где су и окончали живот.¹⁹

О Марчанској унији писали су, пре свега пред крај деветнаестог века најпре Манојло Грбић у делу *Карловачко Владичанство*,²⁰ Ђорђе Рајковић у *О манастиру Марча*,²¹ а потом у првој половини двадесетог века, затим Радослав Грујић у *Пропаст манастира Марча*,²² Алекса Ивић у *Из историје цркве хрватско-славонских Срба*²³, *Марчанска епископија*²⁴, Душан Кашић у *Отпор марчанској унији*.²⁵

У другој половини двадесетог века, осећа се својеврсна празнина на пољу историје цркве која је последица, пре свега, политичког стања у земљи. Ту празнину покушали су да попуне Ђоко Слијепчевић својим радом „Између католицизма и уније“²⁶ и Славко Гавриловић радовима „Унијаћење и покатоличавање Срба у Хрватској, Славонији и Угарској (XIII–XIX век)“ и „Унијаћење Срба у Хрватској, Славонији и Барањи (XVI–XVII)“.²⁷

¹⁹ Ј. Радонић, нав. дело, 50–52. и А. Јевтић, нав. дело, 139

²⁰ М. Грбић, *Карловачко Владичанство: прилог к историји Српске православне цркве. Књ. 1, Како је ово Владичанство постало из српскијех насеобина, каква судба бијаше прије патријарха Чарнојевића, а каква послјеје њега до владике Ненадовића 1774*, Карловац 1891.

²¹ Ђ. Рајковић, *О манастиру Марча, Летпис Матице српске*, 1880.

²² R. Grujić, *Propast manastira Marča*, Zagreb 1908.

²³ A. Ivić, *Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. veka*, Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, 2, Zagreb 1916., 20–32; Исти, *Марчанска епископија*, Братство, Друштво Св Саве XVIII, 1924.

²⁴ А. Ивић, *Из прошлости Срба Жумберчана*, Суботица 1923.

²⁵ Д. Кашић, *Отпор Марчанској унији: Лепавинско-северинска епархија*, Београд 1986.

²⁶ Ђ. Слијепчевић, *Између католицизма и уније*, Краљево и Београд, 1992

²⁷ С. Гавриловић, *Унијаћење и покатоличавање Срба у Хрватској, Славонији и Угарској (XIII–XIX*

Ново поглавље у историји унијаћења Срба отворено је након велике сеобе 1690. године, када је велики број Срба предвођен патријархом Арсенијем III и тројицом епископа прешао на подручје Хабзбуршке монархије. Из страха од уније, која се уз помоћ језуита навелико спроводила после ослобођења Барање и Славоније од Турака, српски патријарх желео је да осигура црквену аутономију какву је имао у Османском царству. Због тога су патријарх и народне старешине измолиле од цара Леополда I, привилегију од 21. августа 1690. године. Овим актом цар је признао Србе као народ, дозволио им је употребу старог календара и избор архиепископа који је имао духовну и световну власт над српским народом.²⁸ И поред великог труда патријарха да задржи народ у православној вери, неки епископи, вођени пре свега жељом да се материјално обезбеде прихватили су унију. Тако је на пример епископ јегерски и великовардарски Јефрем Бањанин уз наговор кардинала Леополда Колонића, отишао у Рим 1699. године, где је био спреман да прихвати унију. Незадовољан пријемом у Риму, где није добио велику материјалну помоћ, епископ је решио да напусти идеју уније. Унију је прихватио и игуман манастира Ораховица, Јов Рајић, кога је цар Леополд I, поставио за унијатског владику у Срему. Њега је након смрти 1694. године наследио Петроније Љубибратић. О овоме су опширно писали пре свега Јован Радонић²⁹ као и Ђоко Слијепчевић.³⁰

Унијаћење Срба у Жумбреку почело је 1625. године. У то време у овој области налазило се око 2.000 Срба под оружјем. Овај процес трајао је све до друге половине осамнаестог века тачније до 1769. године када је уз притиске грофа Петација, команданта Карловачког генералата, решено „српско питање“.³¹ О унијаћењу Срба у Жумберку писао је још 1875. године Јохан Хајнрих Швикер у *Zur Geshichte der kirchlichen Union in der croatishen Militargranze (Историја црквене уније у Хрватској Војној крајини)* коју је објавио Крагујевачки издавач „Каленић“ у два издања (1990, 1995) под називом *Унија у Жумберку и Историја унијаћења Срба у Војној крајини*. Књигу је превео и предговор написао историчар Никола Живковић. По објављивању књига је привукла велику пажњу јавности и историчара, па готово да нема озбиљнијег рада о унијаћењу у коме се није користило Швикерово дело. Значај Швикеровог писања огледа се у другачијем приступу тумачењу процеса унијаћења на овим просторима. Наиме, Живковић побија тврдњу проунијатских писаца попут Јанка Шимрака, да су у Жумберку Срби добровољно прелазили из православља у унију.

Швикерове две књиге послужиле су као основа за многа нова, сасвим интересантна истраживања и размишљања на ову тему, као што је рад Радослава

век), *Зборник САНУ о Србима у Хрватској 3*, Београд 1994; Исти, *Унијаћење Срба у Хрватској, Славонији и Барањи (XVI–XVII)*, 1996.

²⁸ Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690–1920*, Нови Сад 2005, 11, 12.

²⁹ Ј. Радонић, нав. дело. 439–469.

³⁰ Ђ. Слијепчевић, *Између католицизма и уније*, *Catena mundi*: српска хроника на светским веригама, Књ. 1, 578–581. Краљево и Београд 1992, 579, 580.

³¹ Ј. Х. Швикер, *Историја унијаћења Срба у Војној крајини*, Крагујевац 1995, 95.

Лопашића „Жумберак“,³² затим Николе Бадовинца „Жумберак и Мариндол“,³³ као и Ника Жупанића „Жумберчани и Мариндолци“³⁴ и Алексе Ивића „Из прошлости Срба Жумберчана“.³⁵

* * *

На крају, поставље се питање зашто се о унијаћењу у српској историографији није више писало када она до наших дана није изгубила на актуелности. Недостатак објављених извора свакако није оправдање јер је Марко Јачов објавио грађу архива Конгрегације за пропаганду вере у „Списима Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србији 1622–1644“, а временом је објављен и велики број докумената Тајног ватиканског архива: „*Veterana Monumenta Slavorum Merdionalium II*“ (1875) А. Theinera, „*De relationibus Slavorum meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis et XVII et XVIII*“ (1926) Јанка Шимрака, „Збирка историјских докумената из прошлости барањских Срба XVII и XVIII века“ (1936) Владислава Пандуровића, „Списи и историја Православне цркве у далматинском историјском владичанству од XV до XIX века“ (1899) Никодима Милаша, „Списи тајног ватиканског архива XVI–XVIII века“ (1983) Марка Јачова.

Измењене друштвено-политичке околности на простору Балкана, у години толико помињане годишњице прославе Миланског едикта, када су на служби у Нишу, поред православног свештенства, били присутни и папини изасланици, требало би да подстакну истраживаче да више пажње посвете и проблему унијаћења. У Нишу су у јесен 2013. године, истина одвојено, присуствовали православни верници, православни поглавари и римокатолици, односно римокатолички кардинали и високи представници Англиканске цркве, како би обележили значајан јубилеј – седамнаест векова од издавања акта којима је окончан прогон хришћана и уведена верска толеранција. То је била изузетна, али пропуштена прилика, да се позову познати домаћи и инострани научни радници, да отворе ову, а и друге истина нимало лаке и захвалне дуго времена потискиване теме које се тичу односа православне и римокатоличке цркве, а посебно процеса унијаћења.

Литература

- Badovinac, N. (1896). *Žumberak i Marindol*. Zagreb.
- Barišić, S. (2006). Katolička crkva u Srbiji i Beogradu. *Religija i tolerancija*, 6, 163–176.
- Благојевић, М. и Медаковић, Д. (2000). *Историја српске државности, Књ. 1, Од настанка првих држава до почетка српске националне револуције*. Нови Сад:

³² R. Lopašić, *Žumberak: crte mjesnopisne i povjestne*, Zagreb 1881.

³³ N. Badovinac, *Žumberak i Marindol*, Zagreb 1896.

³⁴ Н. Жупанић, *Жумберчани и Мариндолци*, Београд 1912.

³⁵ А. Ивић, *Из прошлости Срба Жумберчана*, Суботица, 1923.

- Српска академија наука и уметности; Огранак у Новом Саду; Издавачка установа православне Епархије бачке „Беседа“; Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.
- Бошков, В. (1992). Турски документи о односу католичке и православне цркве у Босни, Херцеговини и Далмацији (XV–XVII век). *Споменик САНУ CXXXI*. Београд: САНУ, 7–95.
- Бубало, Ђ., Митровић, К. и Радић, Р. (2010). *Јурисдикција Католичке цркве у Срему*. Београд: Службени гласник.
- Вујаклија, М. (2004). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Грујић, Р. (2007). *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*. Горњи Милановац: Лио.
- Грујић, Р. (1908). *Propast manastira Marča*. Zagreb.
- Draganović, K. (1938). Izvešće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katol. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623. i 1624. *Starine, knj. XXXIX*. Zagreb: JAZU.
- Ђорђевић, М. (2008). Извештај апостолског визитатора Петра Мазарекија о Србији (1623–1624). *Браничевски гласник* 6, 45–67.
- Jevtić, A. i dr. (1992). *Enciklopedija živih religija*. Београд: Nolit.
- Жупанић, Н. (1912). *Жумберчани и Мариндолци*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Ивић, А. (1916). Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. veka. *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 2, 20–32.
- Ивић, А. (1923). *Из прошлости Срба Жумберчана*. Суботица.
- Ивић, А. (1924). *Марчанска епископија*. Братство друштва Св. Саве XVIII.
- Самарцић, Р. (1994). *Историја српског народа 3, Том 2*, Београд: Српска књижевна задруга. 7–86.
- Јачов, М. (1983). Списи тајног Ватиканског архива XVI–XVII века. *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа САНУ*, књ. 22. Београд: САНУ.
- Јачов, М. (1986). Списи конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима, 1622–1644. *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа САНУ*, књ. 26. Београд: САНУ.
- Јевтић, А. (1991). О унијаћењу на територији Српске православне цркве. *Теолошки погледи*, версконаучни часопис 1–4, 131–146.
- Jovanović, Z. M. (2009). *Beogradska Rimokatolička (nad)biskupija, njeni natpastiri i crkve kroz epohe, Knjiga 1. Od početka hristijanizacije do 1521. godine*. Београд: Beogradska nadbiskupija.
- Jovanović, Z. M. (2011). *Beogradska rimokatolička (nad)biskupija, njeni natpastiri i crkve kroz epohe, Knj. 2. Od 1521. godine do osvita novog doba*. Београд: Nadbiskupija beogradska.
- Кашић, Д. (1986). *Отпор Марчанској унији: Лепавинско-северинска епархија*. Београд: Православље.
- Klaić, B. (1968). *Rječnik stranih riječi i izraza: tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

- Комац, М. и др. (2013). *Срби у Белој крајини*. Ниш: СКЦ и ЈУНИР.
- Лорашић, Р. (1881). *Žumberak: crte mjesnopisne i poviestne*. Zagreb.
- Мантран, Р. (2002). *Историја Османског царства*. Београд: Слио.
- Микавица, Д. (2005). *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690*. Нови Сад: STYLOS.
- Милошевић, З. (2005). Унија и православни Словени. У З. Милошевић (ур.) *Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима*. Београд: Институт за политичке студије, 7–26.
- Митровић, К. (2008). О делатности смедеревско-београдских администратора епископа Петра Катића (1625–1621), Алберта Ренђића (1625–1629) и Петра Мазарекија (1631–1634). У Д. Алексић (ур.) *Зборник радова*, (Свеске, 6). Пожаревац: Историјски архив; Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 221–234.
- Митровић, К. (2011). Сремски викар Лука Наталис (1681–1720). *Београдски историјски гласник* 2, 143–163.
- Миљковић, Е. (2013). Мехмед II Освајач и питање верске толеранције у османској држави. У Д. Бојовић (ур.) *Свети цар Константин и хришћанство I*. Ниш: Центар за црквене студије, 645–654.
- Никодим, М. (1899). *Списи и историја Православне цркве у далматинском историјском владичанству од XV до XIX вијека*, књ. 1. Задар: Типографија С. Аргале.
- Nikodim, M. episkop. (1989). *Pravoslavna Dalmacija – istorijski pregled*. Beograd: Sfairos.
- O'Malley, J. W. (2013). *Trent: What Happened at the Council*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Пандуровић, В. (1936). Збирка историјских докумената из прошлости барањских Срба XVII и XVIII века. Београд: Српска краљевска академија.
- Поповић, Ј. (1995). *Општа црквена историја са црквеностатичким додатком, Књ. 2 (од 1054 до 1912)*. Нови Сад.
- Пурковић, М. Ал. (2002). *Авињонске папе и српске земље; Светитељски култови у старој српској држави*. Горњи Милановац: Лио.
- Рајковић, Ђ. (1880). О манастиру Марча. *Летопис Матице српске*.
- Радонић, Ј. (1950). *Римска курија и јужнословенске земље: од XVI до XIX века*. Београд: Научна књига.
- Радонић, Ј. (1954). Рад на унији Црногорског приморја у првој половини XVII века. *Историјски записи* 2, 305–309.
- Радонић, Ј. (1949). *Штампарије и школе римске курије у Италији и јужнословенским земљама у XVII веку*. Београд: Издавачко предузеће НР Србије.
- Руvaraц, И. (1888). *О пећким патријарсима од Макарија до Арсенија III: (1557–1690): прилог I за историју српске цркве*. Задар: И. Водицка.
- Слијепчевић, Ђ. (1991). *Историја српске православне цркве, књ. 1. Од покритавања Срба до краја XVIII века*. Београд: БИГЗ.
- Слијепчевић, Ђ. (1992). Између католицизма и уније. У П.Р. Драгић Кљук (прир.) *Satena mundi: српска хроника на светским веригама*, Књ. 1. Краљево: Ибарске новости; Београд: Матица Срба и исељеника Србије, 578–581.

- Слијепчевић, Ђ. (1933). Пајсије, архиепископ Пећски и патријарх српски као јерарх и књижевни радник. *Богословље*, 123–144.
- Спремић, М. (1986). Срби и Флорентинска унија цркава. *ЗРВИ* 24/25, 413–414.
- Стојчић, С. (ур). (2002). *Државноправна историја Српског народа: историјске свеске*. Ниш: Спектар.
- Танасковић, Д. (2010). *Ислам: догма и живот*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Танасковић, Д. (2011). Балкан. У *Српска енциклопедија*, Том I, Нови Сад и Београд, 518–526.
- Theiner, A. (1875). *Veterana Monumenta Slavorum Merdionalium II*. Zagreb.
- Filozofijski rečnik*. (1984). Zagreb: Matica hrvatska.
- Храбак, Б. (1987). Католичко становништво Србије 1460–1700. *Наша прошлост* 2, 77–125.
- Шимрак, Ј. (1933). *Павао Зорчић, марчански владика*. Загреб.
- Šimrak, J. (1926). De relationibus Slavorum merdionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis et XVII et XVIII, 1, Zagreb.
- Швикер, Ј. Х. (1990). *Унија у Жумберку*. Крагујевац: Калинић.
- Швикер, Ј. Х. (1995). *Историја унијаћења Срба у Војној крајини*. Крагујевац: Калинић.

Milutin Miltojević

SERBIAN HISTORIOGRAPHY OF UNION OF SERBS IN THE 17TH CENTURY

Summary: The union of the church became the subject of interest for different scientific disciplines, and especially of history, immediately after the Great Schism in 1054. However, based on the review of literature it was determined that there is a very small number of published papers concerning the union of Serb who lived in the territory of the Ottoman Empire in the 17th century. Despite the available resources, Serbian historiography has mostly dealt with the union of Serbs in the Middle Ages, or with the union of Serbs who lived north of the Sava and Danube. The aim of this paper is to provide an insight into the accomplishments of the local historiography regarding the topic of union in the 17th century, and to point out the need for more through research of this subject.